

Az udmurt nyelv helyzetének változásáról a média tükrében

1. Bevezetés – Az oroszországi finnugor népek jelenlegi nyelvi helyzetét összefoglalóan úgy jellemezhetjük, hogy fennáll a nyelvcsere veszélye. Ennek elsősorban az az oka, hogy a legidősebb generáció használja az anyanyelvét a legaktívabban. Ezt támasztják alá azok az általam 2007–2008-ban folytatott kérdőíves vizsgálatok is, amelyeket az Udmurt Köztársaság egyik falujában folytattam. Az akkor végzett kutatás alapján megállapítható volt az is, hogy a településen nem figyelhető meg negatív attitűd az udmurt nyelvvel szemben.

Az azóta eltelt évek során megfigyeléseim szerint az udmurt nyelv használata szélesebb körűvé vált. Mindezt annak alapján állítom, hogy megvizsgáltam az udmurt nyelvű médiát és internetes oldalakat, valamint az udmurt nyelvhasználók médiafogyasztási szokásait. A kutatás eredményeit jelen tanulmányban ismertetem.

2. A kutatott település. – Ahogyan azt már említettem, az első kutatást 2007–2008-ban végeztem az Udmurt Köztársaság egyik északon fekvő településén, mely a fővárostól, Izsevszktől több mint 200 km-re helyezkedik el. Tipikus udmurt falunak nevezhető: a 2010-es census alapján 319 ember közül 314-en vallották magukat udmurnak. Alekszandrovo falu összlakosságából 202 fő aktív korú, 50 fő nyugdíjas korú, 67-en pedig iskoláskorú gyerekek. A nők (170) többségben vannak férfiakkal (149) szemben. Bár kis településnek számít, a faluban mégis van egy 11 osztályos iskola, egy orvosi rendelő, két bolt, valamint egy posta.

3. A 2007–2008-as kutatás általános eredményei. – A 2007–2008-as kutatás a 2012-ben végzetthez hasonlóan kérdőíves vizsgálat volt, mely SALÁNKI ZSUZSANNA módszereit veszi alapul. A 2007–2008-as kutatásban 34 iskoláskorú gyerek, valamint 11, a 38–53 év közötti korosztályhoz tartozó lakos vett részt. Az eredmények akkor azt mutatták, hogy az udmurt nyelv helyzete nagyon aggasztó volt, fennállt a nyelvcsere veszélye. Ehhez elsősorban az járult hozzá, hogy az udmurt nyelvet csak családban való kommunikációban használták. Az adatközlők nem tartották alkalmasnak az udmurt nyelvet arra, hogy a modern világ fogalmait közvetíteni tudják általa. Mivel a fiatalok oroszosodásának nagyon magas az aránya, a kapott válaszok arra utaltak, hogy az adatközlők az udmurt nyelvre az idős generáció nyelveként tekintettek. Ebben egyrészt a szülők hibáztathatóak, hiszen a szülő dönti el, hogy az anyanyelvén fog-e beszélni a gyermeke vagy sem. A szülők azt akarták, hogy gyermekük elsőként a magasabb presztízsű orosz nyelvet sajátítsa el. A kutatásom közben az is kiderült, hogy a szülők többsége károsnak tartja a kétnyelvűséget. Mivel az átlagos udmurt nem ismeri a kétnyelvűséggel kapcsolatos kutatásokat, úgy véli, hogy több nyelv tudása zavarhatja a tanulási folyamatot és túlterhelheti a gyereket.

agyát: *малы кулэ со удмурт кылэд, школаязы итак но трос дышетско, мед тинь англи кылэз дышетоз, пайдаяз и то тросгес луоз.*¹

De a város is befolyást gyakorolhat a fiatalokra, akik oda költözésük után nem hisznek saját nyelvű kultúrájuk fejlesztési lehetőségeiben, vagy nem tartják azt fontosnak, s őseik nyelvét az elmaradott, konzervatív életmóddal azonosítják. Sajnos hasonló helyzet figyelhető meg egyéb finnugor köztársaságokban is. Például a nős/férjezett marik 10%-a olyan vegyes házasságban él, melyekben a házastárs (többnyire) orosz, s az ilyen családokban a gyermek már nem lesz mari (PUSZTAY 2006: 72, 255).

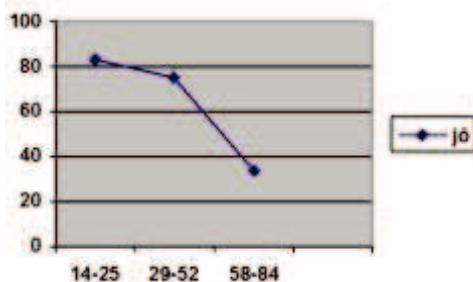
4. Az udmurt médiafogyasztásra vonatkozó kérdések.

– A fentiek ellenére az idő múlásával a helyzet változni kezdett. Tényként kezelhető, hogy napjainkban több udmurt nyelvű sajtótermék jelenik meg, mint korábban. Fontos, hogy 2011 óta havonta olvasható egy fiatalokhoz szóló folyóirat, mely az előző vizsgálatom idején még nem létezett (SELIVERSTOVA 2008). Jóval több az udmurt nyelvű oldal a világhálón is. Szimbolikus lépés, hogy a legnépszerűbb oroszországi közösségi oldal² udmurt nyelven is elérhető.

A 2007–2008-as udmurt médiafogyasztásra vonatkozó kérdések válaszait (a sajtó, televízió, rádió és az internet használatának nyelve, a használat gyakorisága) az 1. ábra mutatja.

1. ábra

A falusiak médiafogyasztása (2007–2008)

Meg kell mondani, hogy a „Hallgatsz-e rádiót udmurt nyelven?” kérdésre a fiataloknak csupán 1,6 %-a válaszolt, ezért a kapott válaszokat nem tartom relevánsnak. Az ábrán látható, hogy a sajtótermékek olvasását, a TV nézést, valamint a rádióhallgatást az idősebbek részesítik előnyben. Azonban a TV- és rádióműsorok közül ők is csupán a híreket nézik/hallgatják, mert a 2007–2008 években az udmurt nyelvű műsorok nem mutattak nagy változatosságot.

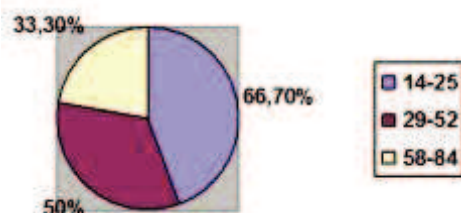
¹ „Minek kell neki [a gyerekeknek –SY.] az udmurt nyelv, az iskolában úgy is sokat tanulnak, inkább tanulja meg az angolt, abból több haszna lesz”. Adatközlő – Ardaseva L. 48 éves.

² www.vk.com

A médiafogyasztási szokások feltételezett változásának igazolására megismételttem a korábbi kutatás idevonatkozó kérdéseit. Az eredmények a 2. ábrán láthatóak.

2. ábra

A 2012-es kutatás eredményei

Az adatközlők válaszai alapján az udmurt nyelvű média használata gyakoribbnak tűnik a korábbi kutatás eredményeihez képest. Látványosan megnőtt a fiatalok aránya a médiafogyasztók körében. Az adatközlők a nagyobb érdeklődést azzal magyarázták, hogy a TV-ben változatosabbak lettek a műsorok, szemben a 4-5 évvel korábbi állapotokkal. Az adatközlők felsorolták a TV műsorok hiányosságait is, amelyek közül kiemelték a nem megfelelő időpontot. Általános a tapasztalat, hogy a finnugor nyelveket csak korlátozott mértékben használják a tömegtájékoztatási eszközökben (PUSZTAY 2006:162). Ezen kívül megjelentek újabb folyóiratok, amelyek az interneten is könnyen hozzáférhetők, olcsóbb lett az előfizetésük. Ilyen pl. *Dart*³ (Szenvedély) című havi folyóirat, amelynek az a koncepciója, hogy fiatalok írnak fiatalokról. Ráadásul a folyóirat szerkesztése is fiatalok kezében van. A Dart egyaránt érdekes lehet mind az iskoláskorú gyerekek, mind a kamaszok és egyetemisták körében is.

5. Az internet szerepe. – Érdemes külön bekezdést szánni az internet témakörének. Az udmurt társadalomban az internet-használat az elmúlt öt évben vált valóban tömegessé, s ezzel az udmurt nyelv széles lehetőségeket kapott, hogy fennmaradjon. Egyrészt fórumul szolgál az udmurt nyelv korlátlan használatára, bármikor és bárkivel kommunikálhatnak a beszélők az anyanyelvükön, ráadásul a különleges udmurt karaktereket is használhatják. Másrészt az internet ismeret- és kultúraterjesztő szerepet is játszik, ami rendkívül fontos az udmurtok számára, hiszen az internet segítségével nem csak a világ ismeri meg őket, hanem az udmurtok is többet megtudnak a világ más tájairól.

Ami az udmurt interneten használt kommunikációs nyelvet illeti, sajnos nincsenek kvantitatív adatok, de az internetes profilokat, elektronikus levelezéseket és azok nyelvhasználatát, nyelvválasztását figyelembe véve több változat

³ A folyóirat első száma 2011-ben látta meg először a napvilágot, az Udmurt Dunnye (Udmurt Világ) című központi napilap mellékleteként. http://issuu.com/metabox/docs/dart_1

is megkülönböztethető. Jelenleg nem csak udmurtok között zajlik párbeszéd udmurt és orosz nyelven, hanem az oroszul beszélő nem-udmurtok⁴ és az udmurt nyelven beszélő külföldiek is részt vesznek ebben.

Egyértelmű, hogy sajtótermékeket minden generáció fogyaszt, azonban a világháló használata az udmurt beszélők körében szinte kizárólag a fiatalokra és (kevésbé) a középkorúakra jellemző. Ennél a két korosztálynál mind a korábbi, mind a jelenlegi vizsgálatban megfigyelhető a gyakori kódváltás, amelyet egyáltalán nem tekintenek negatív jelenségnek. A gyakori internethasználat nyelvújítással és modernizálással is jár, hiszen az udmurt internethasználók számos új fogalommal találkoznak, amelyek ezidáig nem léteztek az udmurt nyelvben. Ezek fordítását a nyelv fejlesztésének kell tekinteni. Vannak azonban, akik helytelenül viszonyulnak a nyelvújításhoz, s ez csökkentheti a folyamat pozitív hatásait (JERNUDD 1999: 144). Ez általában az idősebb generációra vonatkozik, akik még gátolhatják is az új szavak használatát: *онетъ шузи кыльёссэ поттылоз ни, кытысь маро со потэм кыльёс, удмуртэн-а мара со верамын. Мон асламезлы азям та кыльёсын аераськын уг лэзьыськы.*⁵

6. Az SMS -ezés nyelve. – Kiegészítésképpen figyelembe vettem az SMS-küldés nyelvhasználatát is. A 2007–2008-as kutatásomban azt feltételeztem, hogy az SMS kommunikáció két nyelven történt, de saját megfigyeléseim ezt nem igazolták. Ezzel szemben a 2012-es eredményeim már azt mutatták, hogy kommunikáció két nyelven történik.

7. Összefoglalás. – Összefoglalva elmondható, hogy rövid időn belül a faluban az udmurt nyelv helyzete a médiafogyasztás szempontjából sokkal javult. Legnagyobb eredményként azt a felismerést lehet számon tartani, hogy az udmurt nyelv nem csak a családon belüli kommunikációban használható. A vizsgálati eredmények arra mutatnak, hogy az udmurt nyelv használata elsősorban a világhálón vált tömegessé. Ez feltehetőleg nem független attól, hogy egyes társadalmi szervezetek, önkéntesek és civilek aktív anyanyelvi propagandát végeznek (SHIROBOKOVA 2011:15). A korábbi vizsgálat idején többen gyakorlati érveket soroltak fel az orosz nyelv előnyben részesítése mellett, de mára ebben a tekintetben is változás figyelhető meg. A beszélők sokkal magabiztosabbak, nem szégyellnek az anyanyelvükön beszélni.

Bármennyire is javulna azonban a helyzet, egyelőre az udmurt média semmilyen formában nem képes versenyezni az orosz nyelvű sajtótermékekkel, a sokkal változatosabb TV műsorokkal és a korlátlan rádiócsatornákkal. Amíg az udmurt nyelvű lapok száma évről évre csökken, addig egyre több orosz nyelvű

⁴ Ide tartoznak orosz anyanyelvűek, más finnugor népek képviselői, valamint a szomszédságban élő tatárok, esetleg csuvasok.

⁵ Megint a buta szavait mondja, honnan szedik ezeket, vajon udmurt nyelv ez? Az én unokámnak megtiltottam, hogy ilyen szavakat használjon előttem. – Adatközlő: Tyihonova V. 86 éves.

újság jelenik meg, és az utóbbi időben a példányszámuk is jelentősen megemelkedett (KOZMÁCS 2005: 106).

Ahogy azt fentebb említettem, a szülő dönt arról, hogy fog-e beszélni a gyermeke az anyanyelvén vagy sem. Ebből a szempontból a mai helyzet nem változott a 2007–2008-hoz képest, sőt romlott: a szülők amellet döntenek, hogy gyermekeikkel oroszul beszélnek annak ellenére, hogy udmurt faluban, udmurtok között születtek és élnek, valamint annak ellenére, hogy a köztársaság a tituláris nép számára érdekérvényesítési lehetőségeket biztosít, pl. az anyanyelvhasználatára, a saját kultúra ápolására és fenntartására (PUSZTAY 2006:9). Az ok természetesen az udmurt nyelv alacsony presztízse a társadalomban az orosz nyelvhez képest. Az udmurt nyelv magas presztízst azonban nem csak a nyelvfejlesztéssel és terminológia-alkotással lehet elérni, hanem erős nyelvtervezés is szükséges, különösen az oktatás terén.

A hivatkozott irodalom

- JERNUDD, BJÖRN H. 1999. Nyelvi problémák a harmadik világból. In: SZÉPE – DERÉNYI szerk. *Nyelv, hatalom, egyenlőség. Nyelvpolitikai írások*, 140.
- KOZMÁCS ISTVÁN 2005. Az udmurtok. In: PUSZTAY J. (szerk.) *A Volga-Káma-vidék finnugor népei. Az Uralisztikai Tanszék Kiadványai 11.* Szombathely. 73–109.
- PUSZTAY JÁNOS 2006. *Nyelvével hal a nemzet.* Teleki László Alapítvány, Budapest.
- SALÁNKI ZSUZSANNA 2007. Az udmurt nyelv mai helyzete. Doktori disszertáció tézisei. Kézirat. <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/salanki/tezisek.pdf> (megtekintve: 2009).
- SELIVERSTOVA E. N. [СЕЛИВЕРСТОВА Е. Н.] 2008. Функционирование удмуртского языка среди детей школьного возраста в условиях г. Ижевска. In: szerk. XXXVI итоговая научная конференция, посвященная 450-летию добровольного вхождения Удмуртии в состав Российской Федерации. Ижевск, ГОУВПО «Удмуртский государственный университет». 402–4.
- SHIROBOKOVA LARISA 2011. Az udmurt-orosz kétnyelvűség (Udmurt Köztársaság, Sarkan járás, Muvyr község). Doktori disszertáció tézisei. Kézirat. <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/shirobokovalarisa/tezis.pdf> (megtekintve: 2012).

SPESHILOVA YULIA

dirtisyula@gmail.com

Nyelvtudományi Doktori Iskola
Uráli Nyelvészeti és Nyelvek

The Changes of Udmurt Language Situation in the light of mass media

The purpose of this paper is to present the changes in the linguistic situation prevailing in a village Aleksandrovo through the prism of media. For searching changes were made two researches: the first in 2007–2008, the second - in 2012. Both studies were made using questionnaires. The basis for preparing this became the Hungarian researcher's questionnaire Salánki Zsuzsánna. Comparing the responses to our questions about the numbers of the respondents using the media in their native language, it was found that the percentage of use of the media in their own language has grown. Also at the present research examines the role of the Internet in the development of Udmurt language and culture.

SPESHILOVA, YULIA